

Två sidor av samma historia

Sökandet efter sanningen

Mats Arvidson, doktorand i musikvetenskap

[Historien skrivs alltid] av segraren. När två kulturer drabbar samman utplånas förloraren, och vinnaren skriver historieböckerna – böcker som förhärligar dem själva och talar nedsättande om den fiende som har blivit besegrad. Som Napoleon sa en gång i tiden: ”Vad är det för historia om inte en fabel som det råder enighet om?” Han log. ”Det ligger i själva sakens natur att historia alltid är en ensidig redogörelse.”

Sophie hade aldrig tänkt på saken på det sättet.

”Sangrealdokumentet innehåller helt enkelt andra sidan av berättelsen om Kristus. [...]”

Något om sanning och historieskrivning

Följande text är något spekulativ till sin karaktär, det är jag väl medveten om. Syftet är dock huvudsakligen att visa på en problematik, som historiker inte sällan ställs inför. Citatet ovan är hämtat ur Dan Browns bästsäljare *Da Vinci-koden*. Även om vi här befinner oss i fiktionens värld, så är citatet väldigt talande för vad historia och historieskrivning handlar om. Å ena sidan kan man säga att historien beror på vem det är som skriver: de som hade makten och möjligheten vid ett visst tillfälle. Å andra sidan är det inte sällan så att när tiden hunnit ikapp historien, uppdagas att den innehåller mer än vad som till synes har kommit fram. I sökandet efter sanningen, som i exemplet *Da Vinci-koden* – vad den heliga Graal egentligen är – uppstår ibland problem, nämligen att den andra sidan av berättelsen ibland kan strida emot den första, utan att någon av dem nödvändigtvis behöver vara falsk. Att segraren skriver historien innebär med andra ord inte alltid att den är falsk, utan bara att den döljer den delen av sanningen som vid tillfället tycks vara ovidkommande.

Det är med andra ord inte bara filosofer som sysslar med sanningsbegreppet. Även historiker tvingas ofta in i sanningsproblematiken. Vilket förhållningssätt eller vilken relation bör exempelvis man som musikhistoriker ha vid studiet av främmande trosföreställningar? Detta är en fråga som intresserar mig i min studie om svensk konstmusik efter andra världskriget. Frågan är till att börja med kunskapsteoretisk till sin karaktär, då historikerns mål, som jag ser det, delvis är att bringa fram kunskap i någon ny form. Men frågan hänger även intimt ihop med sanningsbegreppet. Den historiska förklaringen av främmande trosföreställningar går knappast att avskilja från sanningen. Ett problem som denna diskussion, om sanna (och falska) trosföreställningar implicerar, är att när en historiker möter en trosföreställning han bedömer vara falsk eller felaktig, då implicerar detta att det förelåg ett rationellt felsteg i resonerandet. Historikern sätter med andra ord likhetstecken mellan rationella trosföreställningar och sanning. Problemet med att resonera på detta sätt, är att historikern i förlängningen riskerar att utesluta de trosföreställningar som vi idag tycker är falska, men som på god grund under sin tid mycket väl kunde vara sanna. En lösning på problemet är att istället tala om rationella trosföreställningar som är passande för att vara sanna i sin kontext. I en sådan kontext är en rationell aktör en som tror på vad han borde tro på och vars trosföreställningar har en viss attityd gentemot den process där dessa skapas. Aktören måste också intressera sig för konsekvens och sammanhang för att rättfärdiga sina trosföreställningar. Historikerns uppgift blir då dels att undersöka de villkor, bevis och argument som ligger till grund för en aktörs trosföreställningar, dels att upptäcka den precisa *kontexten* av trosföreställningar. Ett sätt att göra detta på, är att ringa in de *begrepp* som aktörerna använt sig av – dessa kan mycket väl fungera som nycklar till hur man kan förstå den specifika historiska och sociala situationen.

Kontext och begrepp

Den isolering som det andra världskriget innebar för Sverige och för de svenska tonsättarna, gjorde att de till stora delar förhindrades att studera utomlands för att få nya impulser. Isoleringen innebar alltså att informationen om den samtida internationella musiken var knapphändig. En lösning på detta problem var att försöka träffas regelbundet och diskutera ny

musik. På så sätt gavs det en möjlighet att utveckla och utbyta kunskap med varandra.

Ett av de mest intressanta fenomenen i svensk musikhistoria, var (och är) en diskussionsgrupp bestående av unga tonsättare, musiker och musikforskare. Gruppen, som kom att kallas för Måndagsgruppen och som startade någon gång under hösten 1944, kom att spela en central roll för den svenska konstmusikens utveckling, framför allt vad gäller den moderna musiken. Man samlades hemma hos tonsättaren Karl-Birger Blomdahl i hans lägenhet på Drottninggatan 106, 2tr, för att bland annat diskutera musikestetik och studera tonsättaren Paul Hindemiths kompositionslära (*Unterweisung im Tonsatz*).

En inte helt ovanlig bild av Måndagsgruppen, är att de inte var en officiell sammanslutning, att de var en informell studiegrupp, att de gärna hade åsikter om det mesta (framför all om den musik som de själva företrädde, nämligen den modernistiska), som exempelvis om bildning och pedagogik, men att de inte hade någon programförklaring eller något manifest. Men det räcker med att man skrapar lite grand på ytan, så framkommer en något mer komplex bild av situationen omkring 1940-talets mitt och framåt, särskilt med Måndagsgruppen som fokus.

Ett sätt att närma sig en förståelse för hur musiksituationen såg ut under 1940-talet (och även 50- och 60-talen) i Sverige, är att studera hur olika aktörer formulerar sig i ord, dvs. vilka uttryck och begrepp de väljer att använda i syfte att beskriva eller visa hur de upplevde musiksverige. Beroende på om man befinner sig innanför eller utanför en gemenskap, som i fallet med Måndagsgruppen, tycks det vara ganska naturligt att man upplever musiksituationen på olika sätt. Till denna upplevelse kommer också hur en sådan gemenskap påverkar och förändrar situationen (sin egen situation och situationen som helhet). Steget härifrån till vilken typ av historia man som delaktig aktör vill beskriva är inte särskilt långt. Samma historia kan med andra ord uppfattas och därigenom beskrivas på olika sätt. En av medlemmarna i Måndagsgruppen var musikforskaren Bo Wallner. Wallner betraktas som en av de mest framstående forskarna om svensk konstmusik efter andra världskriget. Det intressanta i detta sammanhang är att han är en del av det fenomen som han själv studerar och beskriver, nämligen Måndagsgruppens funktion och roll i musiklivet. Han har också fått kritik för att alltför mycket ta parti för modernisterna, vilket även

syns i hans musikhistorieskrivning. Kan man då säga att han, för att parafasera citatet ur *Da Vinci-koden*, försöker ”förhärlika modernisterna (och sig själv) samtidigt som han talar nedsättande om traditionalisterna som blivit besegrade”? Läser man om svensk musikhistoria verkar det som om traditionalisterna har blivit besegrade, då de till stora delar har uteslutits i Wallners historieskrivning.

Om man som historiker är intresserad av att få fram sanningen, i likhet med dem som söker efter ”sanningen om den heliga Graal” i *Da Vinci-koden*, blir man nog ganska snart besviken. Vad man oftast får fram är om inte flera så åtminstone två motstridiga sanningar, och rent logiskt kan två motstridiga sanningar inte existera. Men vad vi har att göra med här har inte att göra med formell logik, utan om människor och hur dessa påverkas av den verklighet som de lever och befinner sig i. Som två motstridiga begrepp för samma fenomen – om Måndagsgruppens funktion i musiklivet – tycks teamwork och diktatur passa in. Dessa begrepp är signifikanta för hur man uppfattade det svenska musiklivet vid detta tillfälle. En fråga man som historiker här bör ställa är på vilket eller vilka sätt som Måndagsgruppen blev en maktfaktor i Sverige? Var det genom diktatur eller genom samarbete (teamwork) människor emellan?

Måndagsgruppens funktion

Även om gruppen inte hade ett uttalat gemensamt manifest, tycks de ändå ha haft en gemensam målsättning. Förutom den inre funktion som utbytet av kunskap mellan medlemmarna innebar, och som naturligtvis viktig för var och en i gruppen, fanns det också en yttre funktion som syftade dels till att kompensera den isolering Sverige hamnat i under andra världskriget, dels till att föra ut den moderna musiken i samhället (bildning). Frågan är alltså hur man gick till väga: genom diktatur eller genom teamwork? Som medlem fick man tillgång till ett antal (politiska) resurser: ekonomiska, auktoritära, debattföra etc. Konsekvensen av denna yttre funktion blev dock att de aktörer som inte delade samma intresse till viss del uteslängdes från musiklivet. Huruvida detta var avsikten hos Måndagsgruppen och dess medlemmar är inte helt lätt att utreda. Det är inte alls säkert att medlemmarna själva medvetet försökte utesluta personer. De själva hävdade att det handlade om att arbeta i teamwork, för då kunde man lättare nå ut med den nya musiken till allmänheten.

Men låt oss åter gå tillbaka till det inledande citatet, och utgå från vad det säger: hur kan man exempelvis tolka Måndagsgruppens syn på sig själva? Kanske kan man säga att de förhärligar sig själva genom att säga att de genom samarbete (teamwork) fick mer att säga till om på den konstmusikaliska arenan. Detta sätt att se på svensk musikhistoria behöver naturligtvis inte vara oriktig. Men om så är fallet, dvs. om den är riktig, så beskriver den bara ena delen av samma historia. Den andra delen handlar om de aktörer som inte delade samma intressen, som inte var fick vara med i det teamwork, den grupp gemenskap som Måndagsgruppen i mångt och mycket innebar. Traditionalisternas tolkning av Måndagsgruppen blir då något annorlunda. Denna deras historia visar på att Måndagsgruppens metoder för att få ut den moderna musiken, och för att få sin musik spelad på den konstmusikaliska arenan, snarare kan liknas vid en diktators sätt att utöva makt.

Tillbaka till kontexten

Vad man måste ha i åtanke när man försöker närma sig en förståelse av Måndagsgruppen som fenomen, det vill säga huruvida de utövade diktatur eller om det mer var frågan om samarbete, är den sociala och historiska situationen vid denna tidpunkt. Vi historiker måste sätta in Måndagsgruppen i den rätta sociala och historiska kontexten. Följande faktorer spelade en viktig roll för hur Måndagsgruppen kom att upplevas: Det handlade om en krets, som både umgicks som vänner och arbetade tillsammans. Det fanns en oerhört stark intellektuell aktivitet i gruppen. Den nya musiken, som Måndagsgruppen företrädde, fick inte mycket gehör från förespråkarna för den mer traditionella musiken. Förespråkarna för den traditionella (romantiska) musiken var väl representerade i olika typer av institutioner och styrelser. Mot bakgrund av dessa ovan beskrivna faktorer, kanske det inte är särskilt märkvärdigt att gruppens medlemmar ofta tvingades in i debatter om den modernistiska musikens vara samt att de på vägen tvingades trampa på en och annan tå.

En viktig fråga kvarstår. Huruvida segraren alltid får sista ordet är något som framtiden får utvisa. Som jag ser det är historien aldrig fixerad – den förändras i och genom tiden, beroende på vem man frågar (vem som skriver historien) och vem som frågar (den som kritiserar historien).

